

АВТОПОРТРЕТ МАСАРИКА

ВСТУПНА ЗАМІТКА.

Чим цікава для нас нині постать Масарика, чому зупиняємо на ній нашу увагу?

В 1914 р., коли почалася війна, Тома Гарріг Масарик, до цього часу професор Празького університету, покидає Чехію, вибираючи для себе шлях політичного емігранта. Опинившись в таборі Антанти, розвиває велику пропагандивну й дипломатичну акцію на користь чеської національної справи. Заходи Масарика відіграли рішальну роль у створенні незалежної Чехословацької Республіки. Чи можна собі уявити більший триумф еміграційної політики?

Ми сьогодні теж на еміграції та хотіли б побут на чужині використати для добра нашого народу. Приклад Масарика вчить про властиві завдання еміграційної політики, що їх край не може виконати, та про великі потенціальної можливості такої акції. Але цей приклад вказує рівночасно на те, якого типу людьми еміграція мусить бути репрезентована (щодо освіти, морального авторитету, досвіду тощо), якщо еміграція хоче, щоби до її голосу світ прислухався...

По-друге, приклад Масарика особливо для студентського та молоді академічного світу цікавий тим, що маємо в ньому політика, державного мужа, який по своїй соціальній формації є науковцем та інтелектуалістом. Інакше буде себе в політиці поводити військовик, інакше родовий аристократ, інакше великий господарник, а ще інакше інтелектуаліст. Масарик це майже клясичний зразок на те, яка може бути специфічна роль інтелектуаліста у громадсько-політичному житті: оборонця духових вартостей.

По-третє, проблеми чеського національного відродження, що про них згадує Масарик у нижче поданому фрагменті (напр. синтеза національного та універсального, питання національно-визвольної революції та інші) це є, очевидно «мутатіс мутандіс», наші сучасні українські проблеми.

«Автопортрет Масарика» (заголовок наш) це виняток із «Світової революції», мемуарного твору про війну 1914/18 рр. та повстання Чехословаччини. На жаль, в нинішніх умовах не було можливості здобути оригіналу «Світової революції»; наш переклад зроблений з другої руки й тому за дослівну точність годі ручити.

Цей фрагмент передає свого роду «обрахунок сумління» Масарика: Повертаючи по скінченні війни з Америки додому, використовує Масарик плавбу на кораблі для того, що переглянути свій дотеперішній життєвий шлях. У цьому часі було йому вже 68 літ віку. Глибоко бадьорий настрої, що пробивається з цього фрагменту, виражує самопочуття людини, яка знає, що вона завершила те, що було місією її життя.

Кілька біографічних дат: Масарик народжений 1850, вмер 1937. Син фільварочного візника на моравсько-словацькому пограниччі. З 1882 професор чеського університету у Празі, на кафедрі філософії та соціології. З 1891 року депутат до парламенту. Від 1914 закордоном, в 1917 році організує в Росії легіони з чеських полонених. В 1918 р. в Америці, у близькому контакті з президентом Вілсоном. Добився офіційного визнання з боку Антанти чеського закордонного національного

комітету як «еміграційного уряду» та перепер в таборі Антанти концепцію розподілу Австрії. В 1918 р. односторонно вибраний першим президентом нової Чехословаччини, що ним оставався незмінно аж до 1935 р. Масарик є автором цілого ряду філософічних, соціологічних і політичних творів, що з них можна згадати про наступні: «Самогубство, як масове соціальне явище модерної цивілізації» (1881), «Давід Юм. Дослід про основи моралі» (1885), «Філософічні та соціологічні основи марксизму» (1889), «Чеська проблема» (1889), «Росія та Європа. Соціологічні нариси до російської історіософії та філософії релігії» (1913). Редакція.

★

«Мені часто доводилося читати, як жартували з того, що тепер, мовляв, професори й науковці, як от Вілсон і Масарик, почали рishати у світовій політиці. Але діло тут не у професорстві, бо бувають сякі й такі професори. Суттєве було те, що ми — або принайменше оскільки діло стосується мене — здобули собі наші позиції працею та пильністю; я народився бідняком, а бачачем не став ніколи; через це придбав я собі знання життя та людей та, попри все наукове теоретизування, зробився також практиком. Як же часто й гірко скаржився я замолоду на мої несприятливі життєві обставини — а чейже вони саме мені стали у пригоді! Я не збирався бути професором; мою юнацькою мрією була кар'єра політика й дипломата. Я почував себе дуже нещасливий, коли у Відні мені відмовлено вступу до Академії Східних Мов та до дипломатичної служби. А нині я таки дипломат і політик! Професором мені не хотілося бути, але доля рано зробила з мене вчителя: Попрацювавши хлопчиною деякий час у ремісника, я почав давати лекції й цим заробляв на хліб, як довго був в гімназії та на університеті. Згодом не оминула мене й університетська кафедра. Але в політичній кар'єрі це мені остаточно теж не пошкодило, тільки допомогло.

У філософії боровся я за наукову філософію, за точність, конкретність, реалізм. Я боявся надто академічної філософії, цього пережитку й продовження середньовічної схоластики. Зокрема метафізика мене не притягала й не задовольняла. Філософія — це була для мене передусім етика, соціологія, теорія політики. По-вченому можна б сказати, що я активіст, може навіть волюнтарист — повсякчасно був я діячем та трудівником. Ніколи не признавав я протиріччя між теорією й практикою — себто між правильною теорією та правильною практикою. Я завжди противився односторонньому інтелектуалізму — але не в меншій мірі також бездумчвому практицизму. Моїм першим і найважливішим учителем у політиці був Платон, а за ним Віко, Руссо, Конт, Маркс та інші. Моя перша більша студія «Про самогубствд» дає в зародку цілу історіософічну концепцію, враз із аналізом духовості модерної доби; там вперше підкреслив я вагу й кінечність релігії для новітньої людини та суспільства. Мою метафізику переживав я в мистецтві, а передусім у поезії. Література — але реалістична література! — послужила мені теж, як політикові. Все життя був я невтомним читачем філософічних і наукових творів, але рівночасно й гарного письменства та літературної критики. Свідомо плекав я в собі силу уяви; від фантастики зберегла мене наукова сумлінність. В науці йдеться про здобуття правильної методи; тому змагав я до критицизму — проти поверховності; я напирав на точну, безжалісну аналізу також у громадянській та історичній діянках. Але аналіза була для мене не самоціллю, тільки засобом; мої шукання відпочатку характеризувалися нахилом до синтези та концентрації — доказом на це всі мої твори.